

I. CENTENARUL MARII UNIRI (1918-2018)

ISTORICII ȘI MAREA UNIRE DIN 1918. COMPLEXITATE, VALORI, SENS.

Bogdan MURGESCU*

HISTORIANS AND THE GREAT UNION OF 1918. COMPLEXITY, VALUES, MEANING.

The Celebration of the Centenary of the Romanian Union of 1918 is both a challenge and an opportunity for the Romanian historians. The paper outlines the imperative that historians should be aware of both the context and the implications of their taking part in the various forms of public commemoration. It also highlights the major divides between the competing narratives and visions regarding the Union of 1918, and emphasizes the social responsibility of professional historians both towards the historical truth and towards the contemporary society in search for values, meaning, and sense of belonging.

Keywords: *history of historiography, Romania, commemoration, nation-building, historical narratives.*

Marea Unire din 1918 a fost un eveniment major în istoria României. Asupra acestui rol crucial în constituirea statului român există o largă convergență de opinii (evit folosirea termenului „consens” deoarece și în această privință se pot întâlni, ca în orice societate democratică, și unele opinii diferite sau chiar divergente), fapt reflectat și în decizia din 1990, statuată constituțional ulterior, de desemnare a datei-simbol de 1 decembrie ca zi națională a României¹.

Discuțiile cu privire la semnificația Marii Uniri din 1918 au fost amplificate de preocupările și controversele referitoare la aniversarea Centenarului. Nu este aici locul să discutăm în detaliu avaturile politicilor publice referitoare la celebrarea Centenarului Primului Război Mondial și al Marii Uniri, care au fost lansate târziu și au cunoscut destule sinuozități, discontinuități și necorelări. Putem doar menționa faptul că într-o alocuțiune publică din 15 martie 2018 președintele

---

* Profesor universitar, Universitatea din București, Facultatea de Istorie & președinte, Societatea de Științe Istorice din România. E-mail: bogdan.murgescu@istorie.unibuc.ro.

¹ Mihalache, 2012: 117-220.

României atenționa că „Centenarul Marii Uniri nu trebuie să se rezume la a fi un simplu prilej de ceremonii, fie ele pioase sau de mare bucurie” și constata cu regret că „jocul politic mărunț a avut câștig de cauză” și că „manifestările și proiectele dedicate Centenarului se pregătesc în lipsa unui cadru legal, care cadru nu a fost încă adoptat de Parlament”². Faptul că autoritățile statului au ratat în mare măsură șansa istorică oferită de celebrarea Centenarului Marii Uniri pentru o dezbatere serioasă asupra identității naționale, asupra bilanțului celor 100 de ani scurși de atunci și asupra priorităților pentru viitorul apropiat și/sau mai îndepărtat nu exclude o discuție despre rolul istoricilor în cadrul manifestărilor dedicate Centenarului.

Ce au de făcut istoricii cu prilejul unui asemenea jubileu?

În primul rând, istoricii trebuie să fie conștienți de mizele și implicațiile unei asemenea celebrări. Comemorările istorice au un rol social, care de regulă este supraordonat și se realizează independent de intențiile și nuanțele pe care le aduc diverșii istorici care participă la evenimente. De cele mai multe ori, comemorările sunt folosite pentru a legitima ordinea socială existentă³; în istorie au fost însă și situații când ele au servit și pentru a orienta acțiunea viitoare spre schimbarea realității curente. Aproape întotdeauna, din momentul în care comemorările istorice devin publice, felul în care societatea percepe evenimentele este determinat într-o măsură foarte mică de opiniile și/sau intențiile istoricilor care participă la respectivele manifestări comemorative, și mult mai mult de combinația dintre așteptările diverselor grupuri sociale care formează „publicul”, structurile comunicaționale și intervențiile contextuale ale diverșilor actori sociali implicați. Pentru a înțelege mai bine aceste determinări, merită să revedem analizele cu privire la manifestările din 1984 cu prilejul împlinirii a două secole de la acțiunea lui Horea. Atunci, unii dintre istorici au îmbrățișat ideea unor exponenți ai regimului susținând că a fost o „revoluție” cu 5 ani înainte de cea franceză, iar alții, în frunte mai ales cu David Prodan, au apărut ideea că a fost o „răscoală” țărănească tipică, așa cum considerau că dovedesc fără putință de tăgadă izvoarele de epocă. Or, Katherine Verdery, cercetătoare americană care a studiat satele din Transilvania și cultura română, care avea o admirație sinceră pentru opera și caracterul lui David Prodan, notează cu tristețe că până și intervențiile istoricilor care contraziceau tezele susținute de exponenții ideologici ai regimului Ceaușescu, tot contribuiau volens-nolens la legitimarea puterii, a regimului politic existent. Ea exprimă astfel această relație involuntară:

„Horea era un dar cersesc pentru statul slab român; el oferea un excelent pretext pentru proiectarea unei imagini de forță, oferind populației o experiență viscerală a subordonării și construindu-I credința față de puterea regimului – ceea ce, desigur, îl întărea efectiv”⁴.

---

² Iohannis, 2018: 1-2.

³ Connerton, 1989: 3.

⁴ Verdery, 1994: 235.

Deși felul în care multe dintre instituțiile statului au tratat problematica Centenarului reprezintă o pată rușinoasă pentru guvernare, mai ales la nivelul anului 2017 (pentru 2018 este prea devreme să ne pronunțăm), credem că retragerea în distanțare scârbită nu este atitudinea cea mai potrivită și că istoricii trebuie să se implice în discuția publică referitoare la Centenarul Marii Uniri. Problema este aceea a formelor și principiilor acestei implicări.

Unii dintre istorici s-au implicat direct în celebrarea Centenarului, fie pe latura organizatorică, fie prin cercetări proprii și/sau publicații. Multe instituții au anunțat organizarea de conferințe științifice, fie la nivel național fie cu participare internațională, dezbateri, expoziții, concursuri și alte manifestări menite să aducă în atenția publică istoria Marii Uniri. Amintim aici, doar cu titlu de exemplu și fără pretenția exhaustivității, Primăria Municipiului Iași, care a înființat un compartiment Centenar condus de Daniel Șandru și a lansat probabil programul ce mai ambițios și coerent dintre toate autoritățile locale din țară⁵, și Universitatea din București, care a lansat în ziua de 8 ianuarie 2018 un amplu program dedicat Centenarului printr-o masă rotundă cu participare internațională având ca temă **President Wilson's Fourteen Points Speech and the Rise of Nation-States in Central and Eastern Europe**⁶. Academia Română și-a propus publicarea unei serii bilingve de 25 de volume de sinteză sub titlul generic „Civilizația românească/Romanian Civilization”⁷, iar Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca a anunțat proiectul editorial **Documentele Marii Uniri** în opt volume (două volume de sinteză, ce urmează să fie publicate în cinci limbi de circulație internațională, și șase volume de documente)⁸. Pe lângă asemenea mega-proiecte asumate instituțional, se cuvine să remarcăm și inițiativele venite „de la firul ierbii”, dintre care unele au și văzut lumina tiparului. Doar cu titlu de exemplu, vom menționa aici antologia de izvoare facsimilate îngrijită de Bogdan Bucur⁹, sau proiectul unui grup inimos de 10 studenți ai Facultății de Istorie a Universității din București, care, sub coordonarea istoricilor Marius Diaconescu și Andrei Florin Sora, au publicat primul volum dintr-o serie mai lungă cuprinzând articole referitoare la Marea Unire din presa anilor 1917-1920¹⁰. O mențiune specială merită și proiectele și publicațiile realizate de istoricii din Republica Moldova¹¹, unde problematica Unirii din 1918 are rezonanțe speciale în actualitate. Demersuri precum cele de mai sus presupun investiții considerabile de timp și expertiză. Ele au fost făcute atât de istorici care acumulaseră în timp această cunoaștere specializată, cât și, uneori, de istorici care anterior se focalizaseră pe alte teme, dar care au fost dispuși să-și reorienteze cercetările spre problematica Primului Război Mondial și/sau a Marii Uniri.

---

⁵ Programul Centenar, 2017.

⁶ Miclea, 2018.

⁷ Programul Academiei, 2017: 1.

⁸ UBB, 2018: 78.

⁹ Bucur, 2017.

¹⁰ Diaconescu et alia, I, 2018: 7-10.

¹¹ Doar două exemple dintr-o listă mult mai lungă: Țurcanu, Papuc, 2017; Enciu, 2018.

Alți istorici, cei mai mulți poate, au considerat că nu este rezonabil și nici practic să-și schimbe temele de cercetare aprofundată în funcție de diversele aniversări, și au optat să-și păstreze prioritățile proprii de cercetare, intervenind doar ocazional și mai degrabă la un nivel sintetic în discuțiile referitoare la Centenarul Marii Uniri. O asemenea atitudine este legitimă, atunci când ei aduc în dezbaterea publică un nivel de expertiză generală, conceptuală și contextualizatoare, care-i diferențiază pozitiv în raport cu cetele prea numeroase ale băgătorilor de seamă și emițătorilor de opinii de ocazie.

Un principiu fundamental, care trebuie să-i ghideze pe istoricii profesioniști în demersurile lor, este **respectul față de adevăr și față de complexitatea faptelor istorice**. Am argumentat altundeva, relativ recent, că nivelul de înțelegere a complexității proceselor istorice reflectă gradul de profesionalism al istoricilor¹²; la rândul său, Herman Paul insistă asupra faptului că deși istoricii nu sunt singurii preocupați de trecut, ei se singularizează prin faptul că ei plasează cunoașterea istorică și înțelegerea trecutului pe primul loc al ierarhiei scopurilor demersului lor¹³. Îmbinarea cunoașterii factuale cu înțelegerea înseamnă că demersul istoricilor trebuie să includă **preocuparea de a conferi sens cunoștințelor despre istorie, de a încadra informațiile despre anumite evenimente și/sau procese istorice într-o imagine coerentă despre trecutul istoric**¹⁴. În fine, dar nu în cele din urmă, istoricii trebuie să fie conștienți de implicațiile discursurilor despre trecut asupra societății contemporane lor. În acest sens, merită reflectat asupra afirmațiilor lui Yuval Noah Harari despre rolul liberator al studierii trecutului:

„[...] studierea istoriei urmărește în primul rând să ne facă să devenim conștienți de posibilități pe care în mod normal nu le-am lua în considerare. Istoricii studiază trecutul nu pentru a-l repeta, ci pentru a fi liberați de el. [...] Studierea istoriei urmărește să ușureze chinga trecutului. Ea ne îngăduie să întoarcem capul într-o parte sau într-alta, și să începem să percepem posibilități pe care înaintașii noștri nu și le-au imaginat, sau nu au dorit ca noi să ni le imaginăm. Observând lanțul accidental de evenimente care ne-au condus aici, realizăm cum au căpătat contur gândurile și visele noastre, și putem să începem să gândim și să visăm diferit. Studierea istoriei nu ne va spune ce să alegem, dar cel puțin ne dă mai multe opțiuni”¹⁵.

Respectul pentru adevăr ne obligă să constatăm încă de la început că realitățile anului 1918 au fost mult mai complexe decât apare în majoritatea prezentărilor ulterioare¹⁶. Primul Război Mondial a fost un cataclism care a ucis milioane de oameni, a schilodit încă și mai mulți, a lipsit de membri ai familiei pe cei mai mulți dintre locuitorii statelor beligerante, a provocat imense distrugerii materiale, a dezechilibrat economii și societăți întregi, a pus sub semnul întrebării existența

---

¹² Murgescu, 2017: 76.

¹³ Paul, 2015: 144.

¹⁴ Rüsen, 2012.

¹⁵ Harari, 2017: 68-69.

¹⁶ Ideile din acest alineat reiau, cu unele completări, o parte din cuvântul-înainte pe care l-am publicat în Bucur, 2017: LIV-LV.

multor state și chiar a ordinii sociale care păruse imuabilă în așa-numita „Belle Époque”. Regatul României a participat la război doar începând din 1916, dar românii aflați sub stăpânire austro-ungară sau rusă s-au văzut absorbiți între beligeranți încă de la începutul conflagrației, în vara anului 1914¹⁷. Nici imperiile vecine, nici Regatul României nu au fost cu adevărat capabile să facă față solicitărilor unui conflict de amploarea Primului Război Mondial. Lipsa de pregătire s-a tradus prin insuficienta dotare a trupelor, printr-un număr sporit al pierderilor, ca și prin suferințe umane suplimentare. În cazul particular al României, această inadecvare de pregătire și potențial s-a reflectat în șirul lung de înfrângeri din toamna anului 1916¹⁸, care au condus la ocuparea unei mari părți a țării de către Puterile Centrale și la retragerea în Moldova a armatei, a unei mari părți a instituțiilor statului și a elitelor. De aici și multe discuții care au dominat agenda publică a anului 1918 din Vechiul Regat cu privire la „răspunderi”, acuzată fiind cu precădere guvernarea liberală condusă de Ionel Brătianu¹⁹.

Pe de altă parte, atât în Vechiul Regat, cât și în teritoriile care s-au reunit cu România la finele războiului, la fel ca și în multe alte țări care participaseră la război, mulți dintre cei care se întorceau acasă după demobilizare veneau hotărâți să schimbe lucrurile în bine, să îndepărteze pe exponenții vechilor elite, să obțină pământ și să aibă un cuvânt ascultat în mersul societății²⁰. Reforma agrară și acordarea dreptului de vot pentru bărbații majori au răspuns unora dintre revendicări, dar nu au stins cu totul aspirația spre dreptate a celor mulți. Deși solicitările de a asigura femeilor drepturi egale cu bărbații au fost incorporate în unele dintre actele care au stat la originea României Mari, mulți dintre decidenți se împotriveau acestor revendicări și au impus continuarea discriminării pentru jumătatea feminină a societății. Tratatul Minorităților din 1919 și Constituția din 1923 confereau drepturi cetățenilor aparținând diverselor minorități naționale, care reprezentau aproape 30% din populația României Mari, dar aplicarea prevederilor legale a fost deseori problematică în perioada ce a urmat. De altfel, unii dintre minoritari resimțeau dureros pierderea situației privilegiate de dinainte de 1918, iar alții aveau încă de luptat cu atitudinile și practicile discriminatorii promovate de statul român, contaminat de atitudinile naționalist-șovine ale unor segmente semnificative ale societății²¹.

La rândul lor, mulți dintre românii care în 1918 s-au decis să se unească cu statul român își doreau ca România Mare pe care tocmai o fondau să fie alcătuită mai bine și mai drept și decât imperiile din care făcuseră parte, și decât Vechiul Regat al României, pe care mulți dintre cei care-l cunoșteau îl considerau corupt și ineficient. Una dintre caracteristicile esențiale ale situației politice de la finele războiului a fost, în România ca și în majoritatea statelor ieșite din război, apariția

---

¹⁷ Maior 2016.

¹⁸ A se vedea și analiza severă din Crișmaru, 2017: 237-268.

¹⁹ Otu, 2005: 260-265.

²⁰ Bârlea, 2004: 259-299.

²¹ Livezeanu, 1998: 225-247.

unor forțe politice care și-au propus să promoveze interesele și sensibilitățile unor categorii sociale marginalizate anterior, și în primul rând a țărănimii care forma majoritatea populației²². Pe de altă parte, elitele „regățene” sperau – și în mare parte au reușit – să traverseze furtuna nemulțumirilor și cererilor de reforme conservându-și cât mai mult din privilegiile și pozițiile dominante. În această considerabilă diversitate de atitudini și preocupări, idealul național a jucat un rol catalizator, de mobilizare și coagulare a energiilor spre mai bine, dar a coexistat și cu preocupările pentru supraviețuire, pentru cei apropiați sau (încă) neîntorși din război, pentru ziua de mâine și pentru interesele individuale și/sau de grup.

În raport cu această realitate complexă, care nu a putut fi decât schițată în alineatul precedent, s-au conturat în timp mai multe scheme concurente de prezentare istorică²³. Pentru unii dintre istorici, Marea Unire a fost o necesitate istorică, încununare a aspirației multisekulare spre unitate a românilor, pentru care Primul Război Mondial a fost doar prilejul de concretizare. Pentru alții, Marea Unire a fost un eveniment posibil doar în conjunctura generală de afirmare a unui curent european de autodeterminare națională²⁴, când „popoarele Europei Centrale, de Est și Sud-Est se ridică la luptă, pe calea unor revoluții, pentru împlinirea idealurilor lor naționale și sociale”²⁵ și au provocat prăbușirea imperiilor multinaționale din regiune. O formă mai radicală de exprimare a acestei linii interpretative aparține lui Lucian Boia:

„Până la 1914, românii transilvăneni (cei mai combativi dintre români în luptele naționale) nu merseseră mai departe de solicitarea autonomiei Transilvaniei sau a „drepturilor egale” în cadrul monarhiei habsburgice. „România Mare” exista, desigur, în imaginarul colectiv românesc, dar era o imagine virtuală, un proiect ideal, care putea sau nu să devină realitate. S-a materializat în condițiile speciale ale anului 1918, când nu numai românii și-au avut „marea Unire”, ci și celelalte popoare desprinse din ansamblurile imperiale.

[...] Totul a ieșit foarte bine, putea să iasă însă cât se poate de rău”²⁶.

Evident, acest tip de abordare a trecutului istoric lezează sensibilități și a generat reacții. Nu este țelul acestui articol să facă exegeza acestor reacții, unele umorale, altele orientate spre argument și legitime profesional.

O altă axă de deosebiri vizează identificarea actorului istoric principal în procesul Marii Uniri din 1918. În această privință s-au conturat, și aceasta atât în anii desfășurării evenimentelor, două poziții principale (și o a treia care a fost mai puțin prezentă discursiv, dar nu poate fi complet eliminată din discuție).

Prima poziție are în centrul său acțiunea politico-militară a statului român (a Vechiului Regat). Potrivit acestei scheme interpretative, esențiale au fost decizia

²² Murgescu, 2010: 121-122; Curculescu, 2016: 131-140.

²³ A se vedea și Pop et alia, III, 2008: 644 (capitol de Vasile Vesa).

²⁴ Filip, 2010.

²⁵ Pop et alia, III, 2008: 8.

²⁶ Boia, 2017: 9, 14.

corectă a primului-ministru Ion I. C. Brătianu de a angaja România în război de partea Antantei, alianța care finalmente a ieșit biruitoare, precum și contribuția militară a României la victoria asupra Puterilor Centrale. În unele variante discursive, accente pozitive sunt puse mai mult pe jertfele Armatei decât pe rolul efectiv al acesteia în război, pe opțiunea regelui Ferdinand de a pune interesul național al României deasupra apartenenței sale la familia Hohenzollern, sau pe abnegația reginei Maria în susținerea efortului de război și în persuadarea Aliaților să favorizeze România la conferința de la Paris.

A doua poziție pune în centrul său voința românilor din provinciile stăpânite anterior de Rusia și de Austro-Ungaria de a se uni cu România, voință exprimată sintetic prin actele de unire adoptate de Sfatul Țării pentru Basarabia, de Congresul General al Bucovinei și de Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. În această viziune, eroii decisivi ai Marii Uniri din 1918 au fost milioanele de români, care „și-au luat soarta în mâini și au decis să trăiască în România”²⁷, iar accentul cade pe deciziile de la Chișinău, Cernăuți și Alba-Iulia, precum și pe rolul unor oameni politici precum Pantelimon Halippa, Iancu Flondor, Alexandru Vaida-Voevod, Iuliu Maniu sau Vasile Goldiș. În schemele narrative asociate acestei poziții se remarcă pozitiv capacitatea românilor de a depăși divergențele acumulate în timp pentru a acționa împreună pentru binele comun al națiunii, cu exemple în alăturarea unor deputați țărăniști la propunerea de unire a Blocului Moldovenesc din Sfatul Țării de la Chișinău, pe conlucrarea social-democraților cu Partidul Național Român în cadrul Consiliului Național Român Central care a coordonat mișcarea de unire din Transilvania și Banat, sau pe cea a ierarhilor bisericilor ortodoxă și unită în pregătirea și desfășurarea adunării de la Alba-Iulia, precum și calitatea programatică a actelor de unire, care aveau potențialul de a asigura progresul economic, politic și social al României Mari.

Fără a putea face o analiză cu pretenții de exhaustivitate asupra schemelor narrative și mijloacelor retorice folosite de promotorii celor două poziții esențiale schițate mai sus, vom evidenția totuși una dintre deosebirile fundamentale. Potrivit primei poziții, în 1918 românii din Basarabia, Bucovina și Transilvania, fiind români și amenințați de foștii stăpâni sau de naționalismele rivale din regiune, nu aveau de fapt de ales și trebuiau să se alătore Regatului României, ca niște copii care revin ascultători sub autoritatea părinților. În epocă, ideea a fost exprimată delicat, dar clar, de primul-ministru conservator Alexandru Marghiloman, care a evidențiat în discursul său din deschiderea ședinței Sfatului Țării de la Chișinău că se discută „problema mare și sfântă a reintrării Basarabiei în sânul Patriei Mame” și evoca faptul că „în vremurile tulbure pentru Republica Moldovenească, când tânărul stat s-a adresat României după ajutor, dânsa ca o mamă iubitoare, care a auzit glasul cunoscut al fiului său, n-a stat la îndoială de a-i sări în ajutor”²⁸. Acest tip de discurs era menit să minimalizeze rolul actului de voință al românilor din

---

²⁷ Pop, 2016.

²⁸ Bucur, 2017: 102.

provinciile care se uneau cu România²⁹ și să legitimizeze conservarea primatului și a privilegiilor vechilor elite regătene. În schimb, mulți dintre fruntașii mișcării naționale a românilor din 1918 au pus accentul pe faptul că unirea era parte a unui proces de reîntemeiere democratică a statului. Astfel, basarabeanul Pantelimon Halippa sublinia în noiembrie 1918:

„Agenții statului vor trebui să fie deprinși cu gândul, că țărănimea nu-i numai un element ce trebuie condus, ci și un element care are dreptul de a fi servit de organele statului.

Numai așa vom ajunge un stat puternic și numai așa vom căpăta și acea unitate sufletească, care astăzi ne lipsește”³⁰.

La rândul său, Iuliu Maniu exprima la Alba-Iulia aceeași idee că România Mare trebuia să fie o societate mai bună și mai dreaptă decât fuseseră alcătuirile politice sub care românii trăiseră anterior acelui moment:

„Nu voim, ca din asupriți, ce-am fost, să devenim asupritori [...].

Vă rugăm să primiți unanim proiectul nostru de rezoluții. Acest proiect arată cărarea pe care mergând înainte, ne vom putea atinge idealul și să punem temelia unei României Mari și unite, care în veci are să fie, ca în ea să se înfăptuiască spiritul desăvârșitei democrații și dreptatea socială”³¹.

Acest proiect politic a fost concretizat în rezultatul primelor alegeri democratice de după 1918, care au avut loc în noiembrie 1919³² și a fost blocat prin înlocuirea forțată a guvernului condus de Alexandru Vaida-Voevod cu unul condus de Alexandru Averescu în martie 1920³³ și apoi prin modul în care liberalii au modelat structurile României Mari în anii 1920³⁴.

Mai puțin prezentă în narațiunile publice, dar nu într-un total absentă, este și o a treia poziție, pe care am putea-o califica drept realist-cinică. Potrivit acesteia, rolul decisiv în constituirea României Mari a aparținut marilor puteri învingătoare în război, care au considerat că pentru interesele lor, în condițiile destrămării marilor imperii și ale conturării unui pericol bolșevic, este preferabil ca Basarabia, Bucovina și Transilvania (precum și două treimi din Banat) să revină României. Uneori, accente speciale sunt puse pe rolul unor prieteni străini ai României, cum ar fi britanicul Robert William Seton-Watson sau francezul Emmanuel de Martonne.

---

²⁹ Nu s-a observat până acum, dar ni se pare interesant faptul că, dincolo de telegramele empaticе trimise post-factum (Bucur, 2017: 336-337), în jurnalul reginei Maria prima mențiune despre decizia de unire a românilor de la Alba-Iulia apare vag și oarecum indirect abia în ziua de 6 decembrie 1918, într-un context dominat de multe alte preocupări care erau probabil mai importante din punctul de vedere al autoarei (Maria, 2015: 435). A se vedea și comentariile Cătălinei Mihalache la surpriza reginei Maria cu privire la faptul că în 1923 la Brașov se serba Unirea în ziua de 1 decembrie (Mihalache, 2012: 181).

³⁰ Bucur, 2017: 248.

³¹ 1918, X, 1989: 290-292. Republicat în Murgescu et alia, 2001: 284.

³² Rezultatele pe județe și pe partide pot fi consultate în Ivan, 1933: tab.I-IV.

³³ Brown, 1979.

³⁴ Livezeanu, 1998; Kührer-Wielach, 2017.

În mod evident, niciuna dintre cele trei poziții schițate mai sus nu reflectă în întregime complexitatea procesului istoric al Marii Uniri de la 1918 și al constituirii României Mari. Aceasta nu înseamnă că adevărul este exact la mijloc. Înseamnă însă că orice prezentare onestă a Marii Uniri trebuie să ia în considerare elementele care au fost amintite mai sus și să le includă atât în analiză, cât și în prezentarea publică. Pe de altă parte, istoricii trebuie să fie conștienți de faptul că felul cum se discută astăzi tematica anului 1918 are implicații și asupra dezbaterilor referitoare la România actuală, în care se confruntă viziunea asociată statului autoritar, în care conformismul discursiv exclude diversitatea de opinii și este menit să camufleze fragmentarea societății și constituirea de diverse categorii de privilegii și drepturi diferențiate, și cea a unei societăți deschise, în care cetățenii acceptă diversitatea, dar sunt totodată animați și de un set de valori comune și se implică pentru binele public, pentru aplicarea universală a regulilor statului de drept. În acest context, faptul că într-un moment efectiv astral al istoriei lor românii și-au afirmat încrederea în valorile societății deschise, democratice, tolerante la diversitate și bine integrate în lume³⁵, nu este deloc întâmplător și/sau lipsit de semnificație. Prezentarea echilibrată, circumstanțiată, a diversității opiniilor și opțiunilor care au animat pe înaintașii care au realizat Marea Unire de la 1918 înseamnă în acest context atât onestitate în raport cu trecutul istoric, cât și asumare a unui set de valori pe care se cuvine să le promovăm.

Referințe

- 1918 la Români. Vol.X. Documentele Unirii: Unirea Transilvaniei cu România, 1 decembrie 1918. Ediție de documente întocmită de Ion Popescu-Puțuri, Ștefan Pascu, Augustin Deac, Ion Iacoș. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1989.
- Bârlea, Eugenia (2004) *Perspectiva lumii rurale asupra primului război mondial*, Cluj-Napoca: Argonaut.
- Boia, Lucian (2017) *În jurul Marii Uniri de la 1918. Națiuni, frontiere, minorități*, București: Humanitas.
- Brown, Victoria (1979) 'The Movement for Reform in Rumania after World War I: The Parliamentary Bloc Government of 1919-1920', *Slavic Review*, Vol. 38, 1979, No. 3, pp. 456-472.
- Bucur, Bogdan (2017) = *Cartea de aur a Centenarului Marii Uniri*. Volum aniversar editat de Bogdan Bucur, București: RAO.
- Connerton, Paul (1989) *How Societies Remember*, Cambridge: Cambridge University Press, 1989.
- Curculescu, Marian (2016) 'Contribuția învățătorilor la constituirea Partidului Țărănesc în județul Dâmbovița (1882-1918)', *Studii și articole de istorie*, LXXXIII, 2016, pp. 119-140.

---

³⁵ Argumentele factuale, bazate pe izvoare istorice de epocă, sunt mult prea numeroase pentru a putea fi enumerate aici. Lectura atentă a rezoluției adoptate de Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia din 1 decembrie 1918 îngăduie reliefaarea acestei aderențe la valori universale atât la nivelul prevederilor concrete, cât și atunci când se ia în considerare echilibrul arhitecturii generale a acestui act de voință al realizatorilor Marii Uniri.

- Diaconescu et alia (2018) = *Ziarele românești despre Unirea Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei. Vol. I. Promovarea idealului Unirii Basarabiei, Transilvaniei și Bucovinei 21 Martie – 15 Decembrie 1917*. Articole selectate și editate de: Marius Diaconescu (coordonator), Andrei Florin Sora (coordonator), Oana Avram, Matei Breazu, Paul Chirică, Ruxandra Dima, Elena Lungoci, Andrei Oprea, Mădălina Oprea, Dragoș Sucioaia, Diana Tița, Marian Vișan. București: Ars Historica.
- Enciu, Nicolae (2018) *1918 pe ruinele imperiului spulberat de istorie. Basarabia în pragul modernității*, Chișinău: Editura ARC.
- Filip, Valentin Fernand (2010) *De la autonomie la autodeterminare. Impactul proiectului wilsonian în România*. Teză de doctorat. Coordonator științific: prof. dr. Liviu Maior. Universitatea din București, Facultatea de Istorie.
- Harari, Yuval Noah (2017) *Homo Deus. A Brief History of Tomorrow*, London: Vintage.
- Iohannis, Klaus (2018) *Alocuțiunea Președintelui României, domnul Klaus Iohannis, susținută în cadrul evenimentului „România la Centenar”*. Accesibil online la <http://www.presidency.ro/ro/media/discursuri/alocutiunea-presedintelui-romaniei-domnul-klaus-iohannis-sustinuta-in-cadrul-evenimentului-romania-la-centenar> (accesat 16.03.2018).
- Ivan, Marcel (1933) *Evoluția partidelor noastre politice în cifre și grafice 1919-1932*, Sibiu: Krafft & Drotleff.
- Kührer-Wielach, Florian (2017) 'A Counter-Community Between Regionalism and Nationalism: State-Building and the Vision of Modernisation in Interwar Romania', în *(Re)Constructing Communities in Europe, 1918–1968: Senses of Belonging Below, Beyond and Within the Nation-State*. Edited by Stefan Couperus and Harm Kaal, London: Routledge, pp. 87-107.
- Livezeanu, Irina (1998) *Cultură și naționalism în România Mare*, București: Humanitas.
- Maior, Liviu (2016) *Doi ani mai devreme. Ardeleni, bucovineni și basarabeni în război, 1914-1916*, Cluj-Napoca: Editura Școala Ardeleană.
- Maria, regina României (2015) *Jurnal de război 1918*. Traducere din engleză de Anca Bărbulescu. Ediție îngrijită, prefață și scurtă cronologie de Lucian Boia. București: Humanitas.
- Miclea, Ioan (2018) *Universitatea din București a dat startul evenimentelor organizate cu prilejul sărbătoririi Centenarului Marii Uniri de la 1918*. Accesibil online la <http://www.unibuc.ro/2018/universitatea-din-bucuresti-dat-startul-evenimentelor-organizate-cu-prilejul-sarbatoririi-centenarului-marii-uniri-de-la-1918-2/> (accesat 15.01.2018).
- Mihalache, Cătălina (2012) *Didactica apartenenței. Istorii de uz școlar în România secolului XX*, Iași: Institutul European.
- Murgescu, Bogdan (coordonator) (2001) *Istoria României în texte*, București: Corint. Accesibilă online la <http://www.cimec.ro/Istorie/Istoria-romaniei-in-texte.pdf> (accesat 28.11.2017).
- Murgescu, Bogdan (2010) 'The social fabric of agrarian political success in early 20th century East-Central Europe. A structured comparison of Stjepan Radić, Antonin Švehla, Alexander Stamboliski and Ion Mihalache', în *Bauerngesellschaften auf dem Weg in die Moderne. Agrarismus in Ostmitteleuropa*. Herausgegeben von Helga Schultz und Angela Harre, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, pp. 121-134.
- Murgescu, Bogdan (2017) 'Historia magistra vitae? Istoricii profesioniști, pedagogia complexității și agenda publică', în *Între pasiune și profesie: istoriografia românească*

- la început de mileniu*. Coord.: Ioan-Aurel Pop, Ioan Bolovan, Oana Mihaela Tămaș. Cluj-Napoca: Centrul de Studii Transilvane & Editura Școala Ardeleană, pp. 71-86.
- Otu, Petre (2005) *Mareșalul Alexandru Averescu: militarul, omul politic, legenda*, București, Editura Militară.
- Paul, Herman (2015) *Key Issues in Historical Theory*, New York & London: Routledge.
- Pop, Ioan-Aurel; Năgler, Thomas; Magyari, András (coordonatori) (2008), *Istoria Transilvaniei. Vol. III (de la 1711 până la 1918)*, Cluj-Napoca: Academia Română, Centrul de Studii Transilvane.
- Pop, Ioan-Aurel (2016) „Unirea de la 1918 este cel mai înalt act de voință națională înfăptuit vreodată de români!”, *Romanian Global News*, 1 decembrie 2016. Accesibil online la http://www.rgnpress.ro/rgn_16/categorii/analize-interviuri/23593-ioan-aurel-popunirea-de-la-1918-este-cel-mai-inalt-act-de-voin-naional-infptuit-vreodat-de-romani.html (accesat 28.11.2018).
- Programul Academiei Române de sărbătorire a Centenarului Marii Uniri. București, 2017. Accesibil online la <http://www.acad.ro/com2017/doc/d0705-ProgramAR-CentenarUnire.pdf> (accesat 29.11.2017)
- Programul Centenar al Primăriei Municipiului Iași. Iași, 2017. Accesibil online la <http://www.primaria-iasi.ro/portal-primaria-municipiului-iasi/programul-centenar-al-primariei-municipiului-iasi/5559/stiri-din-iasi> (accesat 29.11.2017).
- Rüsen, Jörn (2012) *Zeit und Sinn. Strategien historischen Denkens*, Frankfurt am Main: Humanities Online.
- Turcanu, Ion; Papuc, Mihai (2017) *Basarabia in actul Marii Uniri de la 1918*, Chișinău: Știința.
- UBB și Centenarul României 2014-2020. Cluj-Napoca, 2018. Accesibil online la <http://csubb.ro/wp-content/uploads/2018/03/Centenar-Romania.pdf> (accesat 18.03.2018).
- Verdery, Katherine (1994) *Compromis și rezistență. Cultura română sub Ceaușescu*. Traducere de Mona Antohi și Sorin Antohi, București: Humanitas.